

POLITIKA I KULTURNA BAŠTINA U EUROPI - HRVATSKA MANJINA U REPUBLICI MAĐARSKOJ

Kristina GOGIĆ¹

COBISS 1.04

IZVOD

Politika i kulturna baština u Europi - hrvatska manjina u Republici Mađarskoj

Hrvati u Mađarskoj imaju bogatu prošlost. Njihovi su korijeni duboko usađeni u tlo Mađarske. Po kulturi i jeziku su najraznovrsnija hrvatska manjina izvan granica zemlje. Svaka etnička skupina Hrvata u Mađarskoj je autohtona. Neke od njih su doselile u krajeve Mađarske za vrijeme prodora Turaka u hrvatske zemlje ili u doba turske okupacije središnjih dijelova tadašnje Ugarske ili pak nakon oslobođenja tih krajeva od osmanlijske vladavine u vremenskom rasponu od 15. do 18. stoljeća.

KLJUČNE RIJEČI: Hrvati, hrvatska manjina, Mađarska, politika, kultura, jezik

ABSTRACT

Policy and Cultural Heritage in Europe – the Croatian Minority in Hungary

Croats in Hungary have a long history. They are deeply rooted in the Hungarian territory. The cultural and linguistic diversity of the Croatian minority in Hungary is larger than in other countries. Each ethnic group of Croats in Hungary is distinctive. Some of them moved to parts of Hungary during the Turkish occupation of Croatian territory or during the Turkish occupation of central parts of former Hungarian territory, or after getting free from Turkish rule in the period from the fifteenth to the eighteenth century.

KEY WORDS: Croats, Croatian minority, Hungary, policy, culture, language

IZVLEČEK

Politika in kulturna dediščina v Evropi – hrvaška manjšina v Republiki Mađarski

Hrvati imaju na Mađarskom bogato preteklost. Njihove korenine so globoko vsajene v mađarska tla. Po kulturi in jeziku so najraznovrstnejša hrvaška manjšina zunaj meja domovine. Vsaka etnična skupina Hrvatov na Mađarskem je avtohtona. Nekateri med njimi so se v mađarske kraje priselile v času prodora Turkov na hrvaška ozemlja ali v obdobju turške okupacije osrednjih delov takratne Ogrske, druge pa po osvoboditvi teh krajev izpod osmanske vladavine v obdobju od 15. do 18. stoletja.

KLJUČNE BESEDE: Hrvati, hrvaška manjšina, Mađarska, politika, kultura, jezik

¹ Diplomirana pravdnica, savjetnica pučkog pravobranitelja, Pučki pravobranitelj, Petrićeva 5/VI, HR-10000 Zagreb; e-mail: kristina.gogic@ombudsman.hr, gogic.kristina@gmail.com.

UVOD

Hrvati u Mađarskoj su najraznovrsniji i najsloženiji entitet od svih hrvatskih manjina koje su bile tijekom burne povijesti hrvatskoga naroda otrgnute od hrvatskog matičnog prostora. Razne etničke skupine Hrvata u Mađarskoj upotrebljavaju sva narječja i gotovo sve dijalekte kojima se govori u matičnoj zemlji. One su dospjele na te prostore putem raznovrsnih migracijskih procesa i u različitim vremenskim razdobljima s gotovo čitavog hrvatskog etničkog područja, od Dalmacije, Hercegovine, Bosne, Hrvatskog zagorja, Like, Pokuplja itd.

Kulturna povijest Hrvata u Mađarskoj u prošlosti je, naravno, bila usko povezana s crkvom, odnosno svećenstvom. Prvi intelektualci Hrvati na prostorima Mađarske, bili su svećenici. Najistaknutiju ulogu u kulturnoj povijesti Hrvata u Mađarskoj su odigrali franjevci. U Pečuhu je već 1722. godine, hrvatski barun Ivan Makar utemeljio pučku školu. Prvi svjetski rat je predstavljao tragediju za Hrvate u Mađarskoj. Poslije II. svjetskog rata je došlo do kratkoročnog preporoda u redovima Hrvata u Mađarskoj, što je kratko trajalo jer je od početka 50-ih, sve do 1990/91 (stvaranje hrvatske države) za nacionalni razvoj Hrvata nepovoljno utjecalo snažno i nametnuto jugoslavensko unitarističko jedinstvo (npr. uvođenje srpsko-hrvatskog jezika u škole).

Kako je već navedeno Hrvati u Mađarskoj su najraznovrsnija hrvatska manjina izvan granica matične zemlje (Bunjevci, Šokci, Raci, Dalmatinci, gradišćanski Hrvati, pomurski Hrvati, podravski Hrvati i bošnjački Hrvati). Prema popisu pučanstva u Mađarskoj iz 2001. godine, sukladno njihovom izjašnjava-nju, broj Hrvata prema nacionalnosti je 15. 620, a broj Hrvata prema uporabi materinjeg jezika je 14.345. Prema procjeni Hrvatske državne samouprave (legitimno političko i administrativno tijelo Hrvata u Mađarskoj, 115 lokalnih hrvatskih manjinskih samouprava demokratski su izabrano zastupništvo na lokalnoj razini) Hrvata u Mađarskoj ima približno između 40 i 50 tisuća.

METODE RADA I METODOLOŠKE NAPOMENE

Istraživanje se sastojalo od slijedećih radnih zadataka:

1. prikupljanja i analize postojeće relevantne literature i dokumentacije o povijesti Hrvata u Mađarskoj,
2. prikupljanja i analize postojeće relevantne literature o hrvatskoj manjini u Mađarskoj,
3. analiza postojeći zakonskih tekstova, međunarodnih ugovora i sporazuma između republike Hrvatske i Republike Mađarske, te Ustava Republike Hrvatske u dijelovima koji se odnose na hrvatsku manjinu u Mađarskoj i Ustava Republike Mađarske
4. pisanju rada nakon prikupljenih rezultata istraživanja.

POVIJEST HRVATA U MAĐARSKOJ - KRATKI PREGLED

Kako sam već naprijed navela većina Hrvata je u Mađarsku dospjela putem migracijskih procesa u tursko doba (između 15. i 18. stoljeća), za vrijeme turske okupacije središnjih dijelova nekadašnjeg Ugarskog Kraljevstva, a mnogi od njih su došli krajem 17., odnosno u prvim desetljećima 18. stoljeća¹.

Među prvima su napustili svoja ognjišta u Lici, Krbavi, Pounju, Pokuplju, Posavini i naselili područja u Mađarskoj već poslije bitke na Krbavskom polju 1493. godine, a prvi put se spominju u tadašnjoj zapadnoj Mađarskoj 1515. godine u Željeznom.

¹ Izvor: <http://www.croatia.hu/index.php>, Povijest Hrvata u Mađarskoj, Croatia: Neprofitno poduzeće za kulturu, informativnu i izdavački djelatnost, Budimpešta, Mađarska.

Pomurski Hrvati su se većinom doselili u svoja današnja sela poslije 1690. godine, nakon oslobođenja toga kraja od Turaka, odnosno u vremenu nakon ugušenja Rakocijevog ustanka (1911.). Svi oni potječu iz kajkavskih krajeva, iz Međimurja i Hrvatskog zagorja.

O nazočnosti Hrvata Šokaca u Baranji i Bačkoj imamo sigurne podatke iz 16. stoljeća, te su im se pridružili Hrvati iz Slavonije, odnosno Bosne krajem 17. i početkom 18. stoljeća.

18. stoljeće, odnosno dijelom i prva polovica 19. stoljeća, predstavlja takozvano zlatno doba Hrvata u Mađarskoj. Društveno-gospodarski položaj Hrvata u Mađarskoj u 18. stoljeću je bio vrlo različit. Većina ih je živjela na selu, bavila se poljoprivredom, a po socijalnom statusu bili su kmetovi. Seosko stanovništvo bavilo se zemljoradnjom, uglavnom uzgojem žitarica. U njihovom gospodarstvu je važnu ulogu igralo i stočarstvo. Neke hrvatske etničke skupine su se bavile i vinogradarstvom, te vrtlarstvom. Pomurski Hrvati su razvili trgovinu jakih konja, a u Podravini je bilo razvijeno svinjogojstvo i ribarstvo.

Prvi intelektualci Hrvati na ovome prostoru su bili svećenici, pripadnici Rimokatoličke crkve. Kulturna povijest Hrvata u Mađarskoj je bila usko povezana s crkvom, odnosno svećenstvom. Hrvati u Mađarskoj u vjerskom pogledu pripadali su gotovo uvijek u svim razdobljima Rimokatoličkoj crkvi. U vjerskom životu Hrvata u Mađarskoj istaknutu ulogu su odigrali franjevci. Oni su vodili skrb o hrvatskom pučanstvu u doba turske okupacije. Težak udarac za Hrvate u Mađarskoj bio je, kada su krajem 18. stoljeća, njihove župe bile oduzete franjevcima i predane svjetovnim svećenicima. I u stvaranju hrvatskog školstva u Mađarskoj u 18. stoljeću važna je bila djelatnost franjevac.

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća je došlo do nacionalnog preporoda kod dvije hrvatske etničke skupine u Mađarskoj: kod Bunjevaca i gradišćanskih Hrvata. Bili su pokrenuti časopisi, utemeljene čitaonice, tiskani udžbenici, oživjela je književna djelatnost.

Od pedesetih godina 20. stoljeća do 1990./91. godine za nacionalni razvoj Hrvata u Mađarskoj nepovoljno je utjecalo nametnuto jugoslavensko unitarističko jedinstvo (npr. uvođenje jedinstvenog srpskohrvatskog književnog jezika u sve hrvatske škole). Nešto bolja situacija je bila sedamdesetih godina zahvaljujući Hrvatskom proljeću, pa je od sedamdesetih godina hrvatski jezik postupno počeo jačati u školstvu i u medijima.

Do promjena je došlo tek padom komunističkog pokreta, kada su Hrvati osnovali vlastite političke organizacije. Kulturne i školske ustanove i mediji su se oslobodili jugoslavenstva i postale samostalne. Utemeljene su i nove kulturne i znanstvene institucije, o čemu će biti više riječi u daljnjem tekstu.

SURADNJA IZMEĐU REPUBLIKE HRVATSKE I REPUBLIKE MAĐARSKE - PRAVNI OKVIR

Od nastanka samostalne Republike Hrvatske, Republika Hrvatska i Republika Mađarska su zaključile dosta sporazuma, ugovora i programa o suradnji, od kojih ističem kako slijedi:

1. Ugovor o kulturnoj, prosvjetnoj i znanstvenoj suradnji između Vlade Republike Hrvatske i Vlade Republike Mađarske, potpisan u Zagrebu 16. ožujka 1994., ali je stupio na snagu tek 1999., a posljednji program na području kulture potpisali su ministar kulture Republike Hrvatske i ministar nacionalne kulturne baštine Republike Mađarske, u Dubrovniku u srpnju 2005. godine. Mađarska strana je predložila predstavljanje Hrvatske u sklopu programa "Pečuh kulturna prijestolnica Europe 2010". Također je u svibnju 2007. potpisan Memorandum o razumijevanju između Vlade Republike Hrvatske i Vlade Republike Mađarske o suradnji na europskim kulturnim pitanjima.

2. Sporazum između Republike Hrvatske i Republike Mađarske o zaštiti mađarske manjine u Republici Hrvatskoj i hrvatske manjine u Republici Mađarskoj, potpisan u Osijeku 05. travnja 1995., stupio na snagu 1995. donošenjem Zakona o potvrđivanju sporazuma (Hrvatski Sabor), u lipnju 1995. Osvrnula bih se na ovaj sporazum više jer se inače bavim manjinama u Republici Hrvatskoj i hrvatskim manjinama u inozemstvu, te na njegovu pravnu i političku snagu. Navedenim sporazumom Republika Hrvat-

ska i Republika Mađarska ugovaraju najvišu razinu pravne zaštite za hrvatsku manjinu u Mađarskoj te mađarsku manjinu u Hrvatskoj, kao i očuvanje i razvitak njihovih nacionalnih identiteta; polazeći od uvjerenja da je integracija manjina moguća samo očuvanjem njihovih obilježja kao etničkih zajednica, te uzimajući u obzir one odredbe Sporazuma o prijateljstvu i suradnji potpisanoga između Republike Hrvatske i Republike Mađarske u Budimpešti 16. prosinca 1992., te polazeći od načela izraženih u slijedećim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, kao i o zaštiti manjina: - Povelja Ujedinjenih naroda, Opća deklaracija o pravima čovjeka, Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida, Konvencija o borbi protiv diskriminacije u području obrazovanja, Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvencija o pravima djeteta, Deklaracija o ukidanju svih oblika netolerancije i diskriminacije temeljenih na vjeroispovijesti ili vjerovanju, Deklaracija o pravima osoba što pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama, te još niz europskih i srednjeeuropskih povelja, inicijativa i konvencija (dalje neću nabrajati da se ovo izlaganje ne pretvori u nabranje).

Zbog praćenja i provedbe navedenoga Sporazuma uspostavljen je Mješoviti odbor za manjine, koji održava sjednice i donosi preporuke o najvažnijim manjinskim pitanjima. Jedna od preporuka ticala se i pitanja parlamentarnog zastupništva manjina u Mađarskom parlamentu jer Hrvati u Mađarskoj nemaju Parlamentarnog zastupnika. Prema načelu reciprociteta Hrvatska bi trebala imati u Mađarskoj Parlamentarnog zastupnika jer Mađarska manjina u Hrvatskoj ima predstavnika u Hrvatskom Saboru. No zbog toga je u Mađarskoj nužna izmjena Izbornog zakona kako bi se manjinama omogućilo parlamentarno zastupništvo. Tada i osnivanje političkih stranaka.

Ovdje napominjem da su Hrvati u Mađarskoj zaštićeni kroz Ustav Republike Mađarske, čiji čl. 68. regulira prava povijesnih manjina koje su konstitutivni čimbenik Republike Mađarske, te kroz Zakon o pravima nacionalnih i etničkih manjina iz 1993. godine. Navedenim Zakonom je predviđeno ustavno pravo manjinama osnivati lokalne i manjinske samouprave. Na lokalnim izborima 1994. manjine su prvi put u povijesti mogle odlučiti žele li se same organizirati, te odrediti kako će se postaviti na političkoj pozornici Republike Mađarske.

3. Sporazum Vlade Republike Hrvatske i Vlade Republike Mađarske o priznanju svjedodžbi o školskoj spremi, diploma i stupnjeva visokoškolskog obrazovanja stečenih u Republici Hrvatskoj i Republici Mađarskoj, potpisan u Budimpešti, 16. lipnja 1997, a stupio na snagu 01. siječnja 1998.

4. Ugovor između Republike Hrvatske i Republike Mađarske o znanstvenoj i tehnološkoj suradnji, potpisan u Zagrebu, 25. siječnja 2002., a stupio na snagu 3. prosinca 2002. te još nekoliko Protokola i Programa o suradnju u znanosti, obrazovanju i tehnologiji.

UDRUGE, KULTURA I JEZIK

Osim već navedene Hrvatske državne samouprave (u daljnjem tekstu: HDS), u Mađarskoj djeluje i Savez Hrvata u Mađarskoj (u daljnjem tekstu: SHM), koji je krovna kulturna udruga s mrežom regionalnih društava. HDS i SHM zajednički izdaju tjednik "Hrvatski glasnik", te HDS izdaje još i "Hrvatski kalendar". Uz to HDS objavljuje nekoliko godišnjih književnih izdanja, ovisno o sredstvima koje uspiju dobiti putem natječaja. Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, Hrvatsko kazalište i druge hrvatske institucije, te mjesne manjinske samouprave također se bave izdavaštvom.

Službena uporaba hrvatskog jezika na području lokalnih i općinskih samouprava zajamčena je Ustavom i Zakonom o pravima nacionalnih i etničkih manjina. Dvojezični natpisi u mjestima gdje žive Hrvati uglavnom postoje, no nastoji se osigurati da i svi nazivi javnih ustanova u tim mjestima budu također dvojezični, te je ta obveza preuzeta i naprijed navedenim Sporazumom o zaštiti manjina. Mise na hrvatskom jeziku održava desetak stalnih svećenika i nekoliko povremenih.

Hrvatsko kazalište u Pečuhu, kao hrvatsko profesionalno kazalište u Mađarskoj i jedino hrvatsko

kazalište izvan Republike Hrvatske, ima zadaću promoviranja i prezentacije hrvatskih dramskih autora kao i sveukupnih kulturnih događanja u dvije države.

Kao prioritetan zadatak u području znanosti, obrazovanja, kulture i športa, istaknuta je izrada novog Hrvatsko-mađarskog, odnosno Mađarsko-hrvatskog rječnika.

FINANCIRANJE HRVATSKE MANJINE U MAĐARSKOJ I AKTUALNI PROJEKTI

Financiranje manjina u RM ostvaruje se na 3 razine: direktno iz središnjeg državnog proračuna, putem natječaja iz Javne zaklade za nacionalne i etničke manjine, kao i drugih natječaja i zaklada lokalnog karaktera, te iz lokalnih fondova.

Republika Hrvatska Hrvatima u Mađarskoj dodjeljuje namjenska sredstva za prioritetne projekte hrvatske manjine u Mađarskoj putem Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija.

Prijedlog da se u Državni proračun, kao posebna stavka, uvrsti financiranje autohtonih hrvatskih manjina, kako bi im se povećala potpora, podržali su Vlada i Sabor Republike Hrvatske.

Aktualni i tek dovršeni projekti su²:

- dovršena je obnova Hrvatske škole u Pečuhu (hrvatska i mađarska Vlada su financirale obnovu svaka sa 750.000 EUR),
- projekt obnove i proširenja Hrvatskog kazališta u Pečuhu (Hrvatska je financirala otkup zemljišta na koje bi se proširilo kazalište sa 150.000 EUR-a, a Mađarska će financirati obnovu i izgradnju),
- izgradnja đlačkog doma u Santovu (također obje Vlade sudjeluju u financiranju),
- potpora boravku hrvatske mladeži iz Republike Mađarske u kulturno-prosvjetnom centru i odmaralištu na Pagu (također obje zemlje sudjeluju u financiranju).

ZAKLJUČAK

Iz naprijed navedenoga teksta utvrđeno je da hrvatska manjina postoji već stoljećima na području Republike Mađarske, te da ima svoje mjesto unutar njezinog državnog sustava. Njezina povijest je utkana u povijest mađarske države, a danas se suradnja između te dvije države može opisati kao izvrsna. To potvrđuje niz međudržavnih dokumenata: sporazuma, ugovora zaključenih o suradnji dviju država na najvišem nivou u području kulture, znanosti, obrazovanja i drugim dijelovima društvenog života.

Vrlo bitno je očuvati hrvatski nacionalni identitet u drugoj državi, hrvatsku kulturu, običaje i jezik, a istodobno razviti suradnju s pripadnicima zemlje u kojoj manjina živi (ovdje Mađarske) na različitim područjima. Mislim da je hrvatskoj manjini u Mađarskoj uspjelo oboje, kako je opisano u navedenome tekstu. Suradnju treba svakako nastaviti i dovršiti predviđene projekte, čime će ta suradnja biti dodatno učvršćena.

LITERATURA I IZVORI

<http://www.croatica.hu/index.php> (17.12.2010.)

http://hr.wikipedia.org/wiki/Savez_Hrvata_u_Mađarskoj (17.12.2010.)

<http://www.mvpei.hr/hmiu/tekst.asp/hmi-hmi007> (17.12.2010.)

http://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatska_državna_samouprava_u_Mađarskoj (17.12.2010.)

Narodne novine - Međunarodni ugovori
Ustav Republike Hrvatske
Ustav Republike Mađarske

SUMMARY

POLICY AND CULTURAL HERITAGE IN EUROPE – THE CROATIAN MINORITY IN HUNGARY

Kristina GOGIĆ

A lot of Croats living outside of Croatia live in Hungary. Significant cooperation between the two countries is carried out in the areas of culture, science, language and other areas.

This article gives a short overview of the history of Croats in Hungary. As stated above, most Croats came to Hungary through migration processes at the time of the Ottoman Empire. The Croats in Hungary are the most diverse and complex of all the Croatian minorities that were created during the turbulent history of the Croatian homeland.

The two countries' cooperation in the political sense is also very important. The paper discusses various forms of political cooperation, i.e. interstate agreements, contracts and other documents which have strengthened this cooperation. It also presents some suggestions on how to help the Croatian minority in Hungary gain representation in the Hungarian Parliament, leading to the principle of reciprocity, as the Hungarian minority is represented in the Croatian Parliament.

Finally, planned joint projects to further the connection between the two countries and speak about their relationship and unbreakable friendship are listed.